ECLI:LV:AT:2018:1206.A420189616.7.S
Lieta Nr. A420189616, SKA-799/2018
Administratīvo lietu departaments

Latvijas Republikas Senāts
SPRIEDUMS
Rīgā 2018.gada 6.decembrī

Tiesa šādā sastāvā: senatores Ieva Višķere, Līvija Slica, Rudīte Vīduša,

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz pieteicējas /pers. A/ pieteikumu par pienākuma uzlikšanu Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai izmaksāt pieteicējai mirušā tēva nesaņemto vecuma pensiju, sakarā ar /pers. A/ kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2017.gada 2.novembra spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] Pieteicēja /pers. A/ 2016.gada 29.februārī vērsās Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā (turpmāk – aģentūra) un lūdza izmaksāt pieteicējas mirušā tēva /pers. B/ nesaņemto vecuma pensiju. Pieteicēja norādīja, ka viņas tēvs ar Valkas rajona tiesas 2016.gada 18.janvāra spriedumu izsludināts par mirušu, par viņa nāves dienu uzskatot 2015.gada 31.augustu. Tāpēc pieteicējai kā viņa mantiniecei esot tiesības saņemt līdz šai dienai /pers. B/ neizmaksāto pensiju.

Aģentūra ar 2016.gada 24.marta lēmumu kā administratīvo procesu noslēdzošo administratīvo aktu atteica pieteicējai izmaksāt pieprasīto pensiju. Aģentūra norādīja, ka /pers. B/ sākot ar 2011.gada februāri pensija netika aprēķināta, jo aģentūra saņēma ziņas no Valsts policijas par /pers. B/ bezvēsts prombūtni. Apstāklis, ka ar tiesas spriedumu /pers. B/ izsludināts par mirušu ar 2015.gada 31.augustu, nenozīmē, ka pieteicējai ir tiesības uz neizmaksāto pensiju līdz šim datumam, jo miršanas datums noteikts atbilstoši Civilprocesa likuma 286.panta prezumpcijai (par nāves datumu uzskatāma diena, kad tiesā iesniegts pieteikums).

[2] Pieteicēja vērsās Administratīvajā rajona tiesā ar pieteikumu par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, ar kuru pieteicējai kā /pers. B/ mantiniecei tiktu izmaksāta /pers. B/ pensija par pēdējiem trīs gadiem līdz /pers. B/ nāves dienai – 2015.gada 31.augustam.

[3] Administratīvā apgabaltiesa, izskatījusi lietu apelācijas kārtībā, ar 2017.gada 2.novembra spriedumu pieteikumu noraidīja. Spriedums, ievērojot pievienošanos rajona tiesas sprieduma motīvu daļai, pamatots ar turpmāk norādītajiem argumentiem.

[3.1] Likuma „Par valsts pensijām" 35.panta pirmā daļa noteic, ka aprēķinātās valsts pensijas summas, ko pensijas saņēmējs laikā nav saņēmis, izmaksā par pagājušo laiku, bet ne ilgāku par trim gadiem pirms pensijas pieprasījuma iesniegšanas dienas. Minētā likuma 37.panta pirmā daļa noteic, ka izmaksai aprēķinātās pensijas summas, kas nav izmaksātas līdz pensionāra nāvei, ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja laulātajam, pirmās un otrās pakāpes radiniekiem, bet citai personai – uz mantojuma apliecības vai tiesas nolēmuma pamata.

No minētajām normām izriet, ka gadījumā, ja pensijas saņēmējs nav laikā saņēmis jau aprēķinātās pensijas summas un ir iestājusies pensijas saņēmēja nāve, tad šīs laikā neizmaksātās, bet aprēķinātās pensijas summas ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja laulātajam, pirmās un otrās pakāpes radiniekiem, bet citai personai – uz mantojuma apliecības vai tiesas nolēmuma pamata. Minētā regulējuma mērķis ir izmaksāt to pensijas saņēmēja nesaņemto ienākumu, kas savlaicīgas saņemšanas gadījumā būtu bijis pensijas saņēmēja rīcībā.

[3.2] Ar Valkas rajona tiesas 2016.gada 18.janvāra spriedumu lietā Nr. C38049515 /pers. B/ izsludināts par mirušu. Tiesa, nekonstatējot /pers. B/ nāves iestāšanās dienu, atzinusi, ka par /pers. B/ nāves dienu uzskatāms 2015.gada 31.augusts, proti, diena, kad tiesā iesniegts pieteikums par pazudušas personas izsludināšanu par mirušu.

Lietā nav strīda, ka pieteicējas tēvs ir bezvēsts prombūtnē kopš 2010.gada 26.augusta. Saņemot no Valsts policijas ziņas par /pers. B/ bezvēsts prombūtni, aģentūra ar 2011.gada februārī pārtrauca /pers. B/ pensijas izmaksu un pensija izmaksai no minētā datuma arī nav tikusi aprēķināta.

[3.3] Saskaņā ar likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu" 3.panta pirmo daļu sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi.

Uz personas dzīves laikā izdarīto sociālās apdrošināšanas iemaksu pamata noteiktās vecuma pensijas mērķis ir nodrošināt attiecīgās personas iztiku laikā, kad tai vairs nav darba ienākumu. Tāpēc likuma „Par valsts pensijām" 30.panta pirmajā daļā noteikts, ka vecuma pensiju piešķir uz mūžu. Tādējādi personas nāve ir atzīstama par pamatu pensijas aprēķināšanas un izmaksas pārtraukšanai.

Vienlaikus jāņem vērā, ka personai, arī esot bezvēsts prombūtnē, sociālās apdrošināšanas sistēmā paredzētie līdzekļi iztikas nodrošināšanai vairs nevar tikt nodoti un tie nevar tikt izmantoti tam paredzētajam mērķim – personas iztikas nodrošināšanai. Iztrūkstot pakalpojuma subjektam, pakalpojuma sniegšana un attiecīgi arī saņemšana kļūst neiespējama. Līdz ar to, konstatējot personas bezvēsts prombūtnes faktu, sociālās apdrošināšanas pakalpojumu sniegšana un pensijas aprēķināšana un izmaksa ir pārtraucama.

Lai arī pensijas izmaksas pārtraukšanas brīdī (2011.gada februārī) un aģentūras 2016.gada 24.marta atteikuma izdošanas laikā likumdevējs likumā „Par valsts pensijām" nebija tieši norādījis, ka personas bezvēsts prombūtne ir pamats valsts vecuma pensijas aprēķināšanas un izmaksas pārtraukšanai, šādas pieejas pamatotību un atbilstību sociālās apdrošināšanas sistēmas pakalpojumu mērķim apstiprina arī tiesiskais regulējums par apgādnieka zaudējuma pensiju. Proti, likuma „Par valsts pensijām" 19.panta trešajā daļā (minētā norma paredz tiesības uz apgādnieka zaudējuma pensiju arī situācijā, kad likumā noteiktajā kārtībā atzīta apgādnieka bezvēsts prombūtne) un Valsts sociālo pabalstu likuma 16.panta otrajā daļā (minētā norma paredz, ka

tajā uzskaitītie pabalsti aizbildnim izmaksājami tad, ja bērna vecāki ir miruši vai atrodas bezvēsts prombūtnē) personas atrašanās bezvēsts prombūtnē no tiesisko seku viedokļa pielīdzināta apstāklim, ka persona ir mirusi. Papildus norādāms, ka šāda likuma „Par valsts pensijām" 37.panta normas interpretācija (proti, ka bezvēsts prombūtne uzskatāma par pamatu pensijas izmaksas aprēķina un izmaksas pārtraukšanai) atbilst arī šī brīža tiesiskajam regulējumam, proti, Ministru kabineta 2016.gada 5.jūlija noteikumu Nr. 427 „Noteikumi par valsts pensijas, piešķiršanas, pārrēķināšanas un izmaksas nosacījumiem un kārtību" 22.[1].apakšpunktā kā viens no pensijas izmaksas pārtraukšanas pamatiem ir aģentūrā saņemtā informācija vai dokumenti par pensijas saņēmēja nāvi vai bezvēsts prombūtni.

Ņemot vērā minēto, aģentūra pamatoti ar 2011.gada februāri pārtrauca pensijas aprēķināšanu un izmaksu /pers. B/.

[3.4] Tiesības uz vecuma pensiju ir personīgas tiesības, un tiesības uz pensiju ir sociālās tiesības, kas izriet no personas sociālās apdrošināšanas fakta. Tādēļ tās ir nepārprotami saistītas ar mantojuma atstājēja personu, un mantiniekiem nav tiesību prasīt, lai pēc mantojuma atstājēja nāves viņiem turpinātu aprēķināt un izmaksāt mantojuma atstājēja pensiju (nošķirams ir jautājums par to pensiju, kura ir aprēķināta, bet nav izmaksāta pensionāra dzīves laikā).

Jautājumus, kas saistīti ar piešķirto vecuma pensiju, tostarp tās izmaksu, atjaunošanu pārtraukšanas gadījumā, vecuma pensijas apmēru, tās aprēķināšanu vai pārrēķināšanu ir tiesīga risināt tikai tā persona, kurai pensija piešķirta, proti, pensionārs personīgi vai ar pilnvarnieka palīdzību. Nevienai citai personai, tostarp mantiniekiem pēc pensionāra nāves, nepastāv tiesības risināt ar pensionāra pensiju saistītus jautājumus, ja to nebija darījis pats pensionārs (*Senāta 2005.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr. SKA-299/2005 7.1.punkts*).

Tādējādi arī pieteicējai kā mantiniecei nav tiesību risināt jautājumus par tēva pensiju, proti, par pensijas aprēķināšanu par tēva bezvēsts prombūtnes periodu. Apstāklim, ka aģentūra pieteicējai ir izsniegusi izziņu, kurā norādīts iespējamais /pers. B/ vecuma pensijas apmērs laikā, kad viņš bija bezvēsts prombūtnē, izskatāmajā lietā nav nozīmes, jo pensijas izmaksu par bezvēsts prombūtnes laiku likumā noteiktā kārtībā būtu tiesīgs risināt tikai pats pensionārs, ja viņš būtu dzīvs.

[3.5] Apkopojot minēto, nav konstatējama tāda naudas summa, kas atbilstoši likuma „Par valsts pensijām" 37.panta pirmajai daļai būtu izmaksājamas pieteicējai kā /pers. B/ mantiniecei.

[4] Pieteicēja iesniedza kasācijas sūdzību par minēto apgabaltiesas spriedumu.

Pieteicēja kasācijas sūdzībā norāda, ka atbilstoši likuma „Par valsts pensijām" 30.panta pirmajai daļai tikai pensionāra nāve (nevis bezvēsts prombūtne) var būt pamats pensijas aprēķināšanas un izmaksas pārtraukšanai. Tāpat pieteicēja uzsver, ka apgabaltiesas secinājumi par to, ka tikai pats pensionārs ir tiesīgs risināt jautājumu par pensijas izmaksu par bezvēsts prombūtnes laiku, ir nepamatoti, jo tādējādi tiek apgalvots, ka šis jautājums būtu risināms tikai tad, ja mirušais cilvēks pēc savas nāves pats vērstos aģentūrā.

Motīvu daļa

[5] Pieteicēja vērsusies aģentūrā un tiesā, jo vēlas, lai viņai tiek izmaksāta pieteicējas tēvam – /pers. B/ – neizmaksātā vecuma pensija par pēdējiem trīs gadiem līdz /pers. B/ pasludinātajai nāves dienai – 2015.gada 31.augustam. Pieteicēja uzskata, ka fakts, ka viņas tēvs šajā laikā bija bezvēsts pazudis, nevarēja būt iemesls, lai aģentūra pārtrauktu viņam pensijas aprēķināšanu, tāpēc aģentūrai pieteicējas tēva bezvēsts prombūtnes laikā līdz pasludinātajai nāves dienai bija pienākums aprēķināt pieteicējas tēvam pensiju, kas tagad izmaksājama pieteicējai kā mantiniecei.

[6] Augstākās tiesas judikatūrā atzīts, ka tiesības uz pensiju ir sociālās tiesības, kas izriet no personas sociālās apdrošināšanas fakta. Tādēļ tās ir nepārprotami saistītas ar mantojuma atstājēja personu, un mantiniekiem nav tiesību prasīt, lai pēc mantojuma atstājēja nāves viņiem turpinātu aprēķināt un izmaksāt mantojuma atstājēja pensiju. Tomēr mantiniekiem pēc pensionāra nāves ir tiesības pretendēt uz tādas pensijas izmaksu, kas ir bijusi aprēķināta, bet faktiski netika izmaksāta pensionāram tā dzīves laikā. Proti, atbilstoši likuma „Par valsts pensijām" 37.panta pirmajai daļai aprēķinātās pensijas summas, kas nav izmaksātas līdz pensionāra nāvei, ir tiesības saņemt pensijas saņēmēja laulātajam, pirmās un otrās pakāpes radiniekiem, bet citai personai — uz mantojuma apliecības vai tiesas nolēmuma pamata. Šāda regulējuma jēga ir tajā, ka vecuma pensija ir piešķirta un mūžu un katru mēnesi izmaksājamā summa tiek individualizēta. Tāpēc pats pensionārs (un viņa mantinieki) var rēķināties ar to, ka aprēķinātā pensijas summa pensionāra iztikas nodrošināšanai būs pieejama. Attiecīgi arī tiesības saņemt pensionāram aprēķināto, bet neizmaksāto pensiju (prasījuma tiesību) var nodot citai personai. Tādējādi, lai mantinieki pēc personas nāves varētu pārņemt šīs personas prasījuma tiesību par neizmaksātas pensijas izmaksu, jākonstatē, ka šāda neizmaksātā pensija personai vispār ir bijusi aprēķināta (piemēram, *Senāta 2005.gada 18.oktobra sprieduma lietā Nr. SKA?299/2005 (A42020104) 7. un 8.punkts, 2016.gada 30.decembra lēmuma lietā Nr. SKA?1610/2016 (A420457013) 8.punkts*).

[7] Aģentūra pārtrauca /pers. B/ pensijas aprēķinu un attiecīgi arī izmaksu tad, kad tā saņēma no Valsts policijas informāciju par /pers. B/ bezvēsts prombūtni.

Līdz ar to lietā izšķirošais jautājums ir tas, vai atbilstoši tiesību normām /pers. B/ pensijas aprēķinu bija pieļaujams pārtraukt ar brīdi, kad aģentūra no Valsts policijas saņēma ziņas par /pers. B/ bezvēsts prombūtni.

[8] Administratīvā apgabaltiesa, izanalizējot tiesību uz vecuma pensiju mērķi, ir secinājusi, ka bezvēsts prombūtne, lai arī pārsūdzētā lēmuma pieņemšanas laikā vēl nebija tieši norādīta tiesību normās kā pamats pensijas aprēķināšanas pārtraukšanai, pēc būtības ir pielīdzināma personas nāvei. Šādu uzskatu apgabaltiesa pamatojusi ar to, ka vecuma pensijas jēga ir nodrošināt iztiku personai, kura sasniegusi pensijas vecumu un tāpēc vairs negūst darba ienākumus. Ja persona, kuras iztikas nodrošināšanai pensija aprēķināta, ir bez vēsts pazudusi, tad pensijas aprēķināšana nesasniedz to mērķi, kura dēļ tā ir paredzēta, un tāpēc bezvēsts prombūtne kā nāvei pielīdzināms apstāklis ir pamats pensijas aprēķināšanas pārtraukšanai. Līdz ar to apgabaltiesa atzina, ka aģentūra pamatoti nebija aprēķinājusi pieteicējas tēvam pensiju par to laika posmu, par kuru pieteicēja prasa pensijas izmaksu, un tāpēc konkrētajā gadījumā nav konstatējamas aprēķinātas, bet pieteicējas tēvam faktiski neizmaksātas pensijas summas, kuru izmaksu tagad varētu prasīt pieteicēja.

Senāts, izvērtējis pārsūdzētā apgabaltiesas sprieduma pamatojumu (tostarp pirmās instances tiesas sprieduma motīvus, kuriem apgabaltiesa ir pievienojusies), atzīst, ka spriedumā ietvertais pamatojums ir pareizs. Līdz ar to Senāts, pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 349.panta sesto daļu, pievienojas pārsūdzētā sprieduma motīviem, kas atspoguļoti šā sprieduma aprakstošās daļas 3.3.punktā, vēlreiz neatkārtojot apgabaltiesas argumentus. Senāts nesaskata kļūdas šajos apgabaltiesas secinājumos.

[9] Papildus Senāts norāda, ka apgabaltiesas secinājumi, pretēji pieteicējas iebildumiem, nav uzlūkojami tādējādi, ka apgabaltiesa izteikusi absurdu apgalvojumu, ka pašai mirušajai personai būtu jāierodas aģentūrā un jāpieprasa aprēķināt un izmaksāt neaprēķināto pensiju. Apgabaltiesa spriedumā ir pieteicējai paskaidrojusi, ka valsts pensiju sistēma darbojas tādējādi, ka tikai pašam pensionāram ir tiesības lūgt pensijas aprēķināšanu. Tāpēc, ja

pensionārs ir miris, šādu tiesību vairs nav nevienai personai.

[10] Apkopojot minēto, pārsūdzētais apgabaltiesas spriedums atzīstams par tiesisku, bet pieteicējas kasācijas sūdzība – par noraidāmu.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 348.panta pirmās daļas 1.punktu un 351.pantu, Senāts

nosprieda

atstāt negrozītu Administratīvās apgabaltiesas 2017.gada 2.novembra spriedumu, bet pieteicējas /pers. A/ kasācijas sūdzību noraidīt. Spriedums nav pārsūdzams.

I. Višķere L. Slica R. Vīduša